

УДК 821.162.3(092)"19"

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ ЯРОСЛАВА СЕЙФЕРТА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 20-ИХ РР. ХХ СТ.: КРАХ ІЛЮЗІЙ ТА ПОВЕРНЕННЯ ДО ОСНОВ

Надія БРИЛИНСЬКА

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра слов'янської філології,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: foxglovebryl@yahoo.com*

У статті висвітлено етап світоглядного зламу у творчості Ярослава Сейферта в другій половині 20-их рр. ХХ ст. Прослідковано зміну образності та символіки у віршах поета, перехід від поетистичної манери до т.зв. мелодійної поезії.

Ключові слова: поетизм, образ, пролетарська поезія, метафора, мелодійна поезія

Актуальність. Дослідження творчості чеського поета, лауреата Нобелівської премії з літератури Я. Сейферта пов'язане з певними труднощами, які полягають у наступному. Я. Сейферт розпочав свій творчий шлях у 20-их рр. ХХ ст., а остання збірка його віршів вийшла у 1983 р. Перші опубліковані поезії автора були написані під впливом пролетарського мистецтва та поетизму, однак у світі Я. Сейферт відомий як автор медитативної лірики, домінантна форма якої – вільний вірш. Для кращого розуміння мистецького становлення поета слід зосередити увагу на переломних етапах в еволюції його творчості. Якщо мова йде про Я. Сейферта, то однією із визначальних точок у творчому розвитку поета був перехід від поетистичної манери першої половини 20-их до мелодійної поезії 30-их рр. – дві збірки автора “Соловейко співає погано” (“Slavík zpívá špatně” 1926) та “Поштовий голуб” (“Poštovní holub” 1929) були створені у час глибокого переосмислення поетом власної творчості.

Мета статті – розкрити виникнення і наслідки світоглядного зламу у творчості Я. Сейферта на прикладі поезій другої половини 20-их рр. ХХ ст.

Наприкінці 10-их – на початку 20-их рр. ХХ ст. на хвилі загальноєвропейського захоплення модернізмом у Чехословаччині виникла творча група “Devětsil”, до складу якої увійшли поети та прозаїки, режисери та художники – переважно молоді ентузіасти нового мистецтва. Діяльність цього мистецького об'єднання була тісно пов'язана із художнім напрямом – поетизмом, який як мистецьке бачення виник у теоретичних працях прогресивного молодого архітектора Карела Тейге. Послідовники поетизму намагалися витворити концепцію революційно нового мистецтва, яке було б максимально наближене до “споживача” такого “продукту” – до простих людей. Теоретики напрямку, який діяв у межах канонів модернізму,

подекуди категорично заперечували зв'язок поетизму з мистецькими досягненнями минулого [5, 105–107]. У ранній творчості трьох найяскравіших представників поетизму – Вітезслава Незвала, Ярослава Сейферта та Константіна Бібла – був добре відчутний зв'язок із пролетарським мистецтвом. Тільки Я. Сейферт спромігся створити збірку поезій, які майже цілком відповідали поставленому поетизмом завданню – тут були відсутні дидактичність і моралізування, а слух та уяву читача тішили надзвичайна мелодика вірша та карколомні метафори і несподівані асоціації. У цій збірці – “На хвилях TSF” (“Na vlnách TSF”) – поет змальовував власні враження від подорожі до Франції та Швейцарії. Збірка була повнокровним виявом “нового епікурейства”, як найменували поетизм його головні теоретики К. Тейге та В. Незвал.

Та у 1926 р. у світ вийшла нова збірка поезій Я. Сейферта. На читачів чекала несподіванка, адже у нових віршах вони побачили не зовсім того Сейферта, якого знали зі збірки “На хвилях TSF” (1925). Життерадісний автор однієї з найкращих добірок творів поетистичного спрямування у своєму новому доробку вражав похмурими настроями занепаду та розчарування. Назва збірки – “Соловейко співає погано” (“Slavík zpívá špatně”) – безпосередньо говорила про певну зміну у світобаченні поета.

Поет справді пережив глибоке розчарування. Того ж 1925 р., коли була опублікована збірка “На хвилях TSF”, Я. Сейферт у складі делегації з культурного та економічного зближення з новою Росією побував у Москві та Ленінграді. Разом із ним у цій поїздки брали участь К. Тейге та Йозеф Гора. Відвідини однієї з омріяних країн Я. Сейферта були заздалегідь сплановані радянською владою, і чеські гості побачили тільки те, що їм дозволили побачити. Звичайно, ця односторонність не оминула уваги делегатів. І на Я. Сейферта побачене вплинуло незворотно. Так само, як змінилося ставлення поета до ідеалізованої комуністичної Росії, змінилася і його поезія.

Ми не можемо говорити, що творчість Сейферта змінилася цілковито, але, безперечно, у збірці “Соловейко співає погано” помітні зовсім інші настрої, аніж у попередніх збірках. Екзотичну тематику замінюють похмурі настрої від побаченого у післяреволюційній Росії. У віршах виникають образи цвинтаря і смерті, які за два десятиліття стануть постійними у творчості Я. Сейферта. Поет переосмислює все пережите за останнє десятиліття: не лише те, що пережив сам, а й те, що пережила рідна країна та уся Європа. Тільки зараз, після завершення “пошлюбної подорожі”, якою для Я. Сейферта було возз'єднання з модернізмом у вигляді поетизму, письменник усвідомлює, як змінився світ після Першої світової війни. Зміна настроєвості і тематики була притаманна для творів інших поетів, таких, як В. Голан (збірка “Triumf smrti” 1930), Ф. Галас (“Kohout plaší smrt” 1930) та патріарх чеської поезії – Й. Гора (“Dvě minuty ticha” 1934), але остаточно відбулася вже в 30-их рр. Чеський літературознавець Зденек Пешат вказує не лише на таку зміну в поезії. Він підкреслює, що разом із настроями змінюється і сама роль поезії, завдання поетичної творчості: автори перестають зосереджуватися виключно на власних переживаннях; поет звертає свій погляд за межі внутрішнього світу – у світ зовнішній [4, с. 1–2].

На початку 20-их рр. всі були у захопленні від епохи, яка настала. Але, як це часто буває, після захоплення настає розчарування і, що ще гірше, – прозріння. І збірка Я. Сейфerta “Соловейко співає погано” має характер не просто прозріння, а покаяння: поетові немов соромно за те, що він писав про мальовничі береги далеких країн, фантазував про красу небаченого ним світу, коли поруч нього насправді були лише злидні і горе. Не випадково соловей із назви збірки асоціюється як поетичний птах: Сейферт має на увазі, що поети допустилися помилки, оминули увагою справді важливі речі, а отже, роблять свою справу погано.

Прикре усвідомлення власної помилки приводить поета у майже депресивний стан. Одна із найбільш похмурих поезій збірки – “Старе поле бою” (“Staré bojiště”), де у макабричному танці поет бачить світ крізь темну завісу туману духовної кризи:

Сонце обертає тінню речі,
крила вітру крихкі вітряки ламають.
Ми в краю навіжених, ходім, затанцюймо,
раз чи двічі

Чи ж на цвинтарі танцювати можна
поміж життя, поміж смерті?
Чом би й ні, чом би й ні, моя танцівнице,
в краю навіжених?

(переклад Н. Брилинської)

Ось тут і висловлена болюча думка: люди не помічають або намагаються не помічати, що діється навколо. Світ покалічений пережитими подіями, а людство, як це не парадоксально, не зважає на всевладдя духу розрухи. “Край навіжених”, яким став світ, балансує поміж життям і смертю. І навіть поети, від яких очікують особливої уваги до того, що відбувається, ніяк не відзначили печальні часи у власній країні.

Слова поета звучать напрочуд дошкульно. Війна давно закінчилась, але її наслідки далі відчутні. На обличчі людства залишився незгладимий слід. І у цьому провина самого людства:

Мертві вороги, мертві товариші,
ми усі мертві.

Це край навіжених і хто тут господар?
Пишні маски, починаймо карнавал!
В протигазах ми не загинемо
в отруйному димі!

(переклад Н. Брилинської)

Поетова візія життя після трагедії – ніби бачення душевної хвороби, яку він переживає. Адже страшні слова звучать немов крізь гірку усмішку: поет насмішкувато пропонує танцювати на цвинтарі, розважатися на карнавалі, коли світ руйнується. Ще вчора життя справді було таким, як карнавал, та вже сьогодні воно

сумне і невтішне, і що ж тоді відрізняє життя від небуття? Я. Сейферт підкреслює, яка тонка межа між двома станами. Образність його поезії і надалі залишається поетистичною – такою ж несподіваною і багатогою. В уяві поета карнавальні маски за допомогою асоціації легко перетворюються у щось чуже на карнавалі – у протигази. Але тепер це тільки відлуння поетистичної манери – немає феєрії незвичних барв, немає сонячної іронії. Натомість дотеп поета стає саркастичним, а часом і гротескним, а різючі кольори екзотичних країн замінюють лагідні барви рідного пейзажу.

Ми не на тій землі, де дозрівають помаранчі,
де по іонічних колонах пнеться лоза,
яка солодша
за уста римлянок;
у нас – лиш яблуня, різко викривлена
століттями й плодами.
("Jabloň se strunami ravučin" – "Яблуня зі струнами павутиння")
(переклад Н. Брилинської)

Дві поезії з однієї збірки – "Старе поле бою" та "Яблуня зі струнами павутиння" – дисонують між собою. Автор переживає переосмислення, і під цим переосмисленням змінюються головні образи його поезії. Щойно навколо був деформований світ – цвинтар, вкритий отруйними випарами. Поет вводить такий різючий образ задля того, аби відобразити, яка різка зміна відбулася, щоб було відчутно: відбулася наруга. І тут же у вірші "Яблуня зі струнами павутиння" перед читачем постає протилежне: "яблуня, різко викривлена століттями й плодами" – образ життя, а не смерті. Стара яблуня, яка все ще дає плоди, хоч і понівечена часом, оплетена павутинням, в уяві поета стає арфою. Це – образ самої поезії Я. Сейферта, а вірніше – тієї поезії, яку йому ще судилося написати. Поет вкладає сенс переосмислення у короткі поетичні рядки:

Задля марної краси жінок безглуздих
жаль мені яблука.
(переклад Н. Брилинської)

Збірка "Соловейко співає погано" своїми настроями відмежувала поезію Я. Сейферта 30-их рр. від етапу пролетарської та поетистичної поезії. Автор подумки повертається до проблем свого народу і до рідної землі. За глибоким і гірким розчаруванням це ще не надто відчутно у збірці 1925 р. Але наступною була збірка "Поштовий голуб" ("Poštovní holub"), видана 1929 р., і разом із попередньою вона творить своєрідний диптих, який виник на світоглядному зламі, що відбувся не лише окремо у творчості Сейферта, а й у чеській поезії взагалі.

Радянська дослідниця чеської поезії ХХ ст. Світлана Шерлаїмова підкреслює, що для поезії Я. Сейферта другої половини 20-их рр. найбільш характерною рисою була підвищена увага до буденних деталей. Однак поет не намагався перетворити буденне у казкове – як у ранніх поетистичних творах. У нових поезіях Я. Сейферт переходить до пісенного звучання, навіть до фольклорної мелодійності. Дослідниця

також стверджує, що збірка “Поштовий голуб” ознаменувала прихід зрілого Сейферта, але тематика поезій була далекою від актуальних соціальних проблем [1, с. 234–235]. Однак збірка “Поштовий голуб” була логічним продовженням попередньої збірки автора.

Власне, у Сейферта перехід до нової тематики відбувся у два етапи, і першим етапом була збірка “Соловейко співає погано” – жахливе усвідомлення неспростовної правди, а другим – “Поштовий голуб”, де автор переосмислює сказане і зроблене. І якщо перша збірка була сповнена болісними переживаннями, то у другій збірці поезії Сейферта притаманні світлий смуток та спокійна рішучість. Вірші першої збірки – це відображення самого *процесу* прозріння, а “Поштовий голуб” – картина того, що ж зміг побачити поет після прозріння. І побачив він ось що: поруч із ним завжди були ті, хто потребував його голосу, його поетичного вміння, однак сам він був далеко – його погляд був затуманений юнацькими фантазіями. І от тепер поет нарешті повертається додому – після тяжкого розчарування він хоче віднайти розраду там, де вона і повинна бути. Він знову на рідній землі серед земляків:

Поштовий голуб б'є крилами повітря,
повертаючись додому;
з надією і без надії
вічно ми вертаємось додому.
Витри свої сльози
і всміхнися заплаканими очима,
кожного дня щось починається,
щось прекрасне починається
(“Píseň” – “Пісня”)
(переклад Н. Брилинської)

І не лише у творчості, а й у житті Я. Сейферта розпочинається новий етап. Адже того ж 1929 р. він назавжди виходить із рядів комуністичної партії. Сейферт разом із шістьма іншими письменниками – С.К. Нейманом, Іваном Ольбрахтом, Геленою Міліржовою, Й. Горою, М. Маєровою та Владіславом Ванчурою – підписали так званий “Маніфест семи” (письменників-комуністів), де відкрито виступили проти нового готтвальдівського керівництва КПЧ. У 1930 р. Я. Сейферт приєднався до соціал-демократів і відтоді більш ніколи не звертався у своїй творчості до революційної тематики.

Злам у творчості Я. Сейферта другої половини 20-их рр. став етапом переходу до поетичної зрілості. Зміна відбулася не лише у тематиці віршів, а й у системі віршування: автор намагається досягнути більшої мелодійності, пісенності, наблизити за звучанням свою поезію до народної творчості. Спрощення висловлювання, уникання ускладнених образів і метафор розпочинає тенденцію, яку можемо прослідкувати у подальшій творчості Я. Сейферта аж до 60-их рр., коли у світобаченні поета відбулася чергова зміна і він звернувся до вільного вірша.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шерлаимова С. А. Чешская поэзия XX века, 20–30 годов / С. А. Шералимова. – Москва : Наука, 1973. – 463 с.

2. Čeští spisovatelé 20. století : slovníková příručka. – Praha : Československý spisovatel, 1985. – 830 s.
3. Pešat Z. Seifert / Z. Pešat // Jak číst poesii. – Praha : Mladá fronta, 1969. – S. 114–130.
4. Pešat Z. Seifertovo Jablko z klína [Електронний ресурс] / Z. Pešat. – Режим доступу : www.ucl.cz.
5. Václavek B. Literární studie a podobizny / B. Václavek. – Praha : Československý spisovatel, 1962. – 416 s.

Стаття надійшла до редколегії 27.10.2011

Прийнята до друку 30.11.2011

FEATURES OF JAROSLAV SEIFERT'S POETRY IN THE SECOND HALF OF THE 20TH YEARS OF THE 20TH CENTURY: CRASH OF THE ILLUSIONS AND RETURN TO THE BASICS

Nadiya BRYLYNS'KA

*Ivan Franko National University of Lviv,
The Department of Slavic philology,
Universitetska Str., 1, Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: foxglovebryl@yahoo.com*

The article highlights the change of world outlook in Jaroslav Seifert's works in the second half of the 20th years of the 20th century. Also the change of imagery and symbol system in poet's poems, the transition from poetistic manner to so-called melodic poetry been retraced.

Key words: Poetism, image, proletarian poetry, metaphor, melodic poetry.

ОСОБЕННОСТИ ТВОРЧЕСТВА ЯРОСЛАВА СЕЙФЕРТА ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ 20-ЫХ ГГ. XX ВЕКА: КРАХ ИЛЛЮЗИЙ И ВОЗВРАЩЕНИЕ К ОСНОВАМ

Надія БРЫЛЫНСЬКА

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра славянской филологии,
ул. Университетская, 1, Львов, Украина, 79000,
e-mail: foxglovebryl@yahoo.com*

В статье освещен этап перелома в мировоззрении в творчестве Ярослава Сейферта во второй половине 20-ых гг. XX века. Прослежено изменение образности и символики в стихах поэта, переход от поэтистической манеры к т.н. мелодической поэзии.

Ключевые слова: поэтизм, образ, пролетарская поэзия, метафора, мелодическая поэзия.